

Universiteit Utrecht

Gemeente Houten

Voortijdig schoolverlaters op weg naar de toekomst

De visies van jongeren en jeugdprofessionals op de behoeftes en idealen van voortijdig schoolverlaters en de voor hen beschikbare ondersteuning in de gemeente Houten en gemeente Nieuwegein

Naam: N.E. Heegstra
Studentnummer: 5955254
Cursus: Thesis
Cursuscode: 201600407
Thesisbegeleider: Dr. W.M. van Londen - Barentsen
Tweede beoordelaar: Dr. J.J. Endendijk
Stagebegeleider: R. Stevens MSc. & L. Froeling MSc.
Datum: 23-06-2017

Samenvatting

Sinds de invoering van de Jeugdwet (2015) zijn gemeenten verantwoordelijk voor jeugdhulpverlening. Een voorbeeld van een meer kwetsbare groep waarbij ondersteuning van belang is, zijn jongeren die voortijdig schoolverlaten. In dit onderzoek is gekeken naar welke risico- en protectieve factoren terug te zien zijn bij de voortijdig schoolverlaters in de gemeenten Houten en Nieuwegein en wat hun behoeftes en idealen zijn. Daarnaast is onderzocht in hoeverre jeugdprofessionals binnen deze gemeenten deze factoren en behoeftes herkennen. Ten slotte is ingegaan op de beschikbare ondersteuning voor deze jongeren en de mate waarin de ondersteuning inspeelt op zowel de risico- en protectieve factoren als de behoeftes van deze jongeren.

Data is verzameld middels semi-gestructureerde interviews met zeven jongeren en negen jeugdprofessionals. Bij de jongeren is sprake van een opeenstapeling van diverse risicofactoren. De jeugdprofessionals hadden een goed beeld van wat er speelt in het leven van de jongeren. De meerderheid van de jongeren had, ondanks de schooluitval, de wens om in de toekomst een diploma te halen. Jeugdprofessionals gaven aan dat de ondersteuning voor de jongeren aanwezig is, maar dat de integraliteit en samenwerking tussen organisaties verbeterd kan worden.

Aanbevolen wordt om de groep onzichtbare kwetsbare jongeren actief op te zoeken. Uitgangspunt hierbij is om niet enkel te focussen op het diploma wat een jongere heeft, maar ook te kijken naar in hoeverre een jongere participeert, dagbesteding heeft en ondersteuning kan gebruiken. Daarnaast kan door monitoren de effectiviteit van ondersteuning in kaart worden gebracht.

Keywords: Gemeenten Houten en Nieuwegein, voortijdig schoolverlaten, risicofactoren, behoeftes, ondersteuning

Abstract

Since the introduction of the Youth Law (2015), municipalities are responsible for child support. An example of a more vulnerable group for whom the availability of support is important, are those who dropped out of school. This study looked at which risk- and protection factors might play a role in the lives of school dropouts in the municipalities of Houten and Nieuwegein and to gain more insight in their needs. In addition, this study examined the extent to which the professionals within these municipalities recognize these factors and needs. Finally, this study looked at the available support for these school dropouts and the extent to which the support addresses the risk- and protection factors as well as the needs of the youth.

Data was collected through semi-structured interviews with seven school dropouts and nine youth professionals. The data showed that there was an accumulation of diverse risk factors among the target group. The youth professionals had a good insight in the risk factors. Despite the school dropout, the majority of the school dropouts would like to get a diploma in the future. Youth

professionals indicated that support is available, but integrality and cooperation between the organizations could be improved.

It is recommended to use an active approach for the group of invisible vulnerable youth. The starting point here is not to only focus on the degree of qualifications, but to also look at participation, daytime activities and the need of support. In addition, the effectiveness of support can be showed by monitoring.

Keywords: Municipalities of Houten and Nieuwegein, school dropout, risk-factors, needs, support

De visie van de gemeente Houten en de gemeente Nieuwegein is dat elke jongere binnen de gemeente de kans verdient om zich te ontwikkelen naar vermogen. Hierbij kan de juiste hulp en ondersteuning bijdragen aan het laten participeren van de meer kwetsbare jongeren (Gemeente Houten, 2017). De gemeenten houden zich hier samen mee bezig binnen de werkgroep Gezonde Participatie Jeugd. Jongeren die zonder diploma van school gaan, zijn een voorbeeld van een meer kwetsbare groep. Dit voortijdig schoolverlaten kan negatieve consequenties met zich mee brengen, zowel op sociaal, economisch als gezondheidsgebied (Junger-Tas, 2002). Om dit tegen te gaan vraagt voortijdig schoolverlaten de aandacht en aanpak van de gemeenten (Rijksoverheid, 2015; Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS) & Ministerie van Veiligheid en Justitie (V en J), 2014). Het doel van dit kwalitatieve onderzoek is om de visies van zowel jeugdprofessionals als jongeren zelf op voortijdig schoolverlaten en op de beschikbare ondersteuning hiervoor in de gemeenten Houten en Nieuwegein te weergeven.

Om binnen de lokale context van de gemeenten Houten en Nieuwegein effectieve ondersteuning te kunnen bieden aan jongeren waarbij voortijdig schoolverlaten aan de orde is, is het van belang dat de gehanteerde aanpak binnen de gemeenten aansluit bij zowel de risicofactoren en protectieve factoren die een rol spelen bij voortijdig schoolverlaters, als bij de behoeftes en idealen van deze jongeren. In dit onderzoek zal daarom ten eerste worden gekeken naar welke risico- en protectieve factoren terug te zien zijn bij de voortijdig schoolverlaters in de gemeenten Houten en Nieuwegein en wat hun behoeftes en idealen zijn. Daarnaast wordt gekeken naar in hoeverre de professionals binnen deze gemeenten deze factoren en behoeftes herkennen. Ten slotte wordt ingegaan op de beschikbare ondersteuning voor deze jongeren en de mate waarin de ondersteuning inspeelt op zowel de risico- en protectieve factoren als de behoeftes en idealen van deze jongeren.

Voortijdig schoolverlaters

Voortijdig schoolverlaters zijn jongeren die zonder startkwalificatie van school af gaan. In 2007 is in Nederland de Kwalificatieplicht ingevoerd. Dit houdt in dat jongeren leerplichtig zijn tot 18 jaar, of tot wanneer zij een startkwalificatie halen (Rijksoverheid, 2017a). Een startkwalificatie is een havo- of vwo-diploma, of een mbo-diploma op niveau 2. Een vmbo diploma is geen startkwalificatie. Wanneer een jongere van school vertrekt zonder een startkwalificatie te behalen heet dit voortijdig schoolverlaten (Rijksoverheid, 2017c).

De gemeente draagt sinds de invoering van de Jeugdwet en de transformatie van 1 januari 2015 de verantwoordelijkheid voor zowel het voorkomen van, als de ondersteuning, hulp en zorg bij opgroei- en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen, de uitvoering van de kindbeschermsmaatregelen en de jeugdreclassering. Het doel is dat alle kinderen en jeugd in Nederland gezond en veilig opgroeien, hun talenten ontwikkelen en meedoen aan de samenleving (Ministerie van VWS & Ministerie van V en J, 2014). Om als gemeente deze jongeren waarbij voortijdig schoolverlaten aan de orde is de juiste hulp te kunnen bieden en te ondersteunen, is het

nodig om te weten wie deze jongeren zijn en welke mogelijke aanpak het beste aansluit bij hun behoeftes.

Jongeren van 18 tot 23 jaar oud die niet beschikken over een startkwalificatie worden door de school gemeld en geregistreerd bij het Regionale Meld- en Coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten (RMC). In de regio Lekstroom werken het RMC en het Werk en Inkomen Lekstroom (WIL) samen binnen het Jongerenloket welke is gevestigd in Nieuwegein. Het doel van het RMC is om voorwaarden te scheppen voor deze jongeren om een passende plaats binnen het onderwijs of de arbeidsmarkt te vinden (RMC, 2017). De jongeren in deze leeftijdsgroep hebben te maken met de Participatiewet. Tot de leeftijd van 27 jaar hebben jongeren in de meeste gevallen geen recht op bijstand en is het uitgangspunt dat zij werken en/of onderwijs volgen (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2014).

In de gemeente Houten zijn in totaal 6700 jongeren woonachtig in de leeftijdscategorie 15 tot 27 jaar (CBS, 2015). In het schooljaar 2015-2016 waren er in totaal 49 jongeren welke voortijdig hun school verlieten, waarvan er 43 afkomstig zijn van het mbo en 6 van het voortgezet onderwijs (vo) (VSVverkenner, 2017). In de gemeente Nieuwegein vallen 8200 jongeren in de leeftijdscategorie 15 tot 27 jaar (CBS, 2015). In het schooljaar 2015-2016 waren er in totaal 95 voortijdig schoolverlaters, waarvan er 85 afkomstig zijn van het mbo en 10 van het vo (VSVverkenner, 2017). De cijfers zijn weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1:
Cijfers voortijdig schoolverlaten 2015-2016

	MBO	VO	Totaal
Houten	43	6	49
Nieuwegein	85	10	95
Totaal	128	16	144

Een deel van de jongeren die onder de groep voortijdig schoolverlaters valt, zijn leerlingen afkomstig van het praktijkonderwijs (pro) en het voortgezet speciaal onderwijs (vso). Deze vormen van onderwijs zijn voor een bepaalde groep jongeren het hoogst haalbare niveau, maar leiden niet tot een startkwalificatie. De jongeren worden niet altijd vanuit school gestimuleerd om door te leren. Dit kan goed uitpakken, maar het kan ook voor een kwetsbare positie van de jongere zorgen (Bokdam, de Visser, Bouma & Engelen, 2010).

Binnen dit onderzoek zal worden gefocust op de groep van alle voortijdig schoolverlaters van 18 jaar en ouder in de gemeenten Houten en Nieuwegein. Dit zijn de jongeren die niet meer te maken hebben met leerplicht maar wel bekend zijn of bekend zijn geweest bij het RMC.

Gevolgen voortijdig schoolverlaten

Voortijdig schoolverlaten brengt gevolgen met zich mee. Veel van deze jongeren krijgen te maken zowel negatieve sociale, economische als gezondheidsconsequenties (Junger-Tas, 2002). Zo blijkt uit onderzoek dat er onder jongeren die voortijdig schoolverlaten een grotere kans is dat zij delinquent gedrag zullen vertonen en dat er vaker sprake is van middelengebruik (Drapela, 2006; Junger-Tas, 2002). Op economisch gebied is een gevolg van voortijdig schoolverlaten dat jongeren zonder startkwalificatie een kwetsbare positie hebben op de arbeidsmarkt. Jongeren zonder startkwalificatie doen vaker ongeschoold werk en werken vaker op flexibele basis. Jongeren zonder startkwalificatie zijn twee keer zo vaak werkloos in vergelijking met jongeren die wel beschikken over een startkwalificatie. Deze jongeren zijn dan ook vaker afhankelijk van overheidsgelden (Christle, Jolivette & Nelson, 2007; Junger-Tas, 2002; Wilthagen, Peijen, Dekker & Bekker, 2014).

Het aantal jongeren dat een uitkering krijgt in de gemeente Houten en de gemeente Nieuwegein wordt ieder jaar hoger, dit komt mede door toename van het aantal jonge statushouders binnen de Lekstroomgemeenten (Gemeente Houten, 2017). Eind 2016 waren er 97 Houtense jongeren die een uitkering ontvingen, voor de gemeente Nieuwegein ging het om 127 jongeren (Gemeente Houten, 2017). Voor jongeren geldt dat hoe langer zij werkloos zijn, hoe moeilijker het voor hen zal zijn om weer aan de slag te komen (Bokdam et al., 2010). De maatschappij als geheel zijnde is niet gebaat bij (jeugd)werkloosheid vanwege de lagere belastinginkomsten en de hogere kosten van sociale zekerheid (Rumberger, 2001). Daarnaast is werkloosheid gerelateerd aan verschillende gezondheidsrisico's. Werklozen hebben over het algemeen zowel een slechtere mentale als fysieke gezondheid in vergelijking met werkenden. Deze negatieve effecten zijn sterker voor jongeren (McKee-Ryan, Song, Wanberg & Kinicki, 2005; Rumberger, 2001).

Ook onderwijs op zichzelf is een belangrijke factor wanneer het aankomt op gezondheid. Het volgen van onderwijs kan in grote mate bijdragen aan een betere gezondheid (Groot & van den Brink, 2007). Hoe minder scholing mensen hebben gehad, zoals bij voortijdig schoolverlaten het geval is, hoe groter de kans is op risicogedrag omtrent gezondheid, zoals roken, het hebben van overgewicht en weinig aan fysieke inspanning doen. Minder scholing voorspelt zelfs een vroegere dood (Freudenberg & Ruglis, 2007). Wanneer in een kosten en baten analyse de gezondheidsvoordelen die onderwijs met zich mee brengt worden afgezet tegen de kosten van dit onderwijs, blijkt dat de opbrengst van de gezondheidsvoordelen groter is dan de kosten (Groot & van den Brink, 2007).

Risico- en protectieve factoren bij voortijdig schoolverlaten

Ecologisch model Bronfenbrenner. Er zijn verschillende risico- en protectieve factoren die een rol kunnen spelen bij voortijdig schoolverlaten. Schooluitval is vaak het gevolg van zowel een opeenstapeling van risicofactoren als een gebrek aan protectieve factoren (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), 2009). Om duidelijk weer te geven op welke verschillende gebieden deze risico- en protectieve factoren zich voor doen, zal het Ecologisch Model van Bronfenbrenner (1977) worden gebruikt om deze factoren in te delen. Binnen dit model worden vier systemen

beschreven, namelijk het microsysteem, het mesosysteem, het exosysteem en het macrosysteem. Deze vier systemen zijn van invloed op de ontwikkeling van het kind/ de jongere, zowel direct als indirect.

Individueel. Het eerste systeem is het microsysteem. Hieronder vallen ten eerste individuele factoren.

Er zijn verschillende risico- en protectieve factoren op individueel niveau voor voortijdig schoolverlaten. Een eerste protectieve factor is de aanwezigheid van een hoge mate van zelfcontrole bij de jongere. De mate van zelfcontrole waar een persoon over beschikt is een voorspeller van werk en schoolresultaten (de Ridder, van Lensvelt-Mulders, Finkenauer, Stok & Baumeister, 2012). Zelfcontrole remt impulsief gedrag en stimuleert daarnaast doelgericht gedrag (de Ridder, de Boer, Lugtig, Bakker & van Hooft, 2011). Dit doelgerichte gedrag kan zich uiten in het vormen en handhaven van gewoontes en routines die efficiënte en stabiele prestaties bevorderen, wat goede resultaten op school en werk bevordert (Duckworth & Seligman, 2005; de Ridder et al., 2012). Uit onderzoek blijkt dat voortijdig schoolverlaters over een mindere mate van zelfcontrole beschikken. De aanwezigheid van een lage mate van zelfcontrole is daarmee een eerste risicofactor (Rumberger, 2001).

Op individueel niveau is daarnaast een lager niveau van cognitieve vaardigheden een risicofactor voor voortijdig schoolverlaten (Traag & van der Velden, 2011). Een andere risicofactor is het hebben van een beperking. Jongeren met een beperking blijken vaker uit te vallen dan jongeren zonder beperking. Hierbij vallen jongeren met op het eerste oog een minder zichtbare beperking vaker uit dan jongeren met meer zichtbare beperkingen. Minder zichtbare beperkingen kunnen beperkingen zijn die te maken hebben met leerproblemen of gedragsstoornissen, zoals het hebben van een licht verstandelijke beperking, emotionele stoornissen en autisme (Dunn, Chambers & Rabren, 2004). Ook het hebben van ADHD kan de kans op schooluitval vergroten (Fried et al., 2016).

Een andere risicofactor is het beschikken over minder ambitie en motivatie en het niet benutten van capaciteiten (Traag & van der Velden, 2011). Een verkeerde studiekeuze van een jongere kan de motivatie die een jongere heeft verminderen en is daardoor een risicofactor voor schooluitval (Beekhoven & Dekkers, 2005). Slechte schoolresultaten en spijbelen zijn voorspellers van mogelijke schooluitval. Deze risicofactoren bestaande uit (vroegtijdige) negatieve ervaringen met school kunnen uitmonden in een negatieve spiraal waarbij een gebrek aan betrokkenheid met de school ontstaat, wat tevens een risicofactor is. Betrokkenheid met school bestaat uit zowel academische betrokkenheid, zoals het volgen van de lessen, als sociale betrokkenheid, zoals het hebben van vrienden op school (Christle, Jolivet & Nelson, 2007; Rumberger, 2001). Wanneer de betrokkenheid van het kind wordt vergroot is de kans op voortijdig schoolverlaten kleiner. Een hoge mate van betrokkenheid is daarmee een protectieve factor (Rumberger, 2001). De relatie die jongeren hebben met hun docent binnen het onderwijs kan eveneens van invloed zijn op deze betrokkenheid met school; een goede relatie kan werken als een protectieve factor. Deze invloed van de relatie tussen de docent en de leerling is groter naarmate er meerdere risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten een rol spelen in het leven van de jongere (Roorda, Koomen, Spilt & Oort, 2011; Rumberger, 2001).

Andere risicofactoren op individueel niveau zijn het vertonen van crimineel gedrag en het gebruik van alcohol en drugs. Zowel jongeren die vroeg beginnen met drinken als jongeren die cannabis gebruiken presteren slechter op school, spijbelen meer en hebben een groter risico op voortijdig schoolverlaten (Allen & Meng, 2010; ter Bogt, van Lieshout, Doornwaard & Eijkemans, 2009). Ook zwangerschap is een grote risicofactor voor schooluitval (Allen & Meng, 2010). Tijdens de zwangerschap kan er verzuim of schooluitval ontstaan vanwege de lichamelijke symptomen van de zwangerschap en doktersbezoek. Na de bevalling kan een gebrek aan ondersteuning en kinderopvang de moeder tegenhouden weer terug naar school te gaan (Barnet, Arrego, Devoe & Duggan, 2004).

Gezin. Ten tweede valt onder het microsysteem het gezin. Een belangrijke factor op gezinsniveau is sociaal-economische status. Kinderen afkomstig uit een gezin met een lagere sociaal-economische status hebben een groter risico op schooluitval (Janosz, LeBlanc, Boulerice & Tremblay, 1997; Rumberger, 2001). Zo kunnen ouders met minder financiële middelen hun kinderen minder goed voorzien van materiële zaken zoals boeken en andere leermaterialen. Daarnaast is een kenmerk van voortijdig schoolverlaters dat de ouders vaak lage verwachtingen hebben van het kind. Ouders met een hogere opleiding hebben meer kennis van onderwijs en vaak hogere verwachtingen van hun kinderen. (Janosz et al., 1997; Rumberger, 2001; Traag & van der Velden, 2011). Het hoog in achtting hebben van onderwijs door ouders en positieve verwachtingen hebben van het kind is een protectieve factor (Christenson & Thurlow, 2004). Het belang van scholing wordt hierdoor bevestigd en de kans is groter dat het kind zijn of haar best wil doen (Gutman & Midgley, 2000).

De opvoedstijl die ouders hanteren is tevens van invloed op het risico op voortijdig schoolverlaten. Jongeren behalen betere resultaten op school wanneer de ouders hun activiteiten monitoren en reguleren en tegelijkertijd hun kind ondersteunen en aanmoedigen in het zelfstandig maken van keuzes (Rumberger, 2001). Daarnaast zijn een goede relatie tussen ouder en kind, een hoge mate van ouderbetrokkenheid bij school, het stimuleren van prestatie door ouders en een hoge mate van ondersteuning door ouders protectieve factoren die het risico op voortijdig schoolverlaten verkleinen (Lagana, 2004; Rumberger, 2001). Jongeren waarvan de ouders een meer permissieve (toegeeflijke) opvoedingsstijl hanteren, hebben een grotere kans op voortijdig schoolverlaten (Rumberger, 2001).

Andere gezinsfactoren die van negatieve invloed kunnen zijn betreffen de samenstelling van het gezin. Eén-ouder gezinnen, echtscheiding en de aanwezigheid van andere voortijdig schoolverlaters binnen het gezin vormen een risico (Janosz et al., 1997; Rumberger, 2001; WRR, 2009). Een andere belangrijke factor is mobiliteit. Zowel verhuizen als het wisselen van school is een risicofactor (Rumberger, 2001). Tevens is het hebben van een etnische minderheidsachtergrond een risicofactor. De omstandigheden waarin deze gezinnen leven is vaak slechter dan gemiddeld. Een verklaring voor het hogere risico op voortijdig schoolverlaten heeft bijvoorbeeld te maken met het feit dat deze kinderen vaker onderwijs volgen op scholen met minder goede leeromgevingen en leermiddelen (Rumberger, 2001).

Wanneer er sprake is van affectieve verwaarlozing, er chaos of onveiligheid heerst in het gezin, zijn dit tevens risicofactoren. Dergelijke problemen vergen veel van het incasservermogen van een jongere waardoor zij overbelast kunnen raken. Ondanks dat zij wellicht wel een diploma willen behalen, is de kans op schooluitval groot (WRR, 2009).

School. Ten derde valt onder het microsysteem de school. Uit onderzoek blijkt dat er grote verschillen zijn tussen scholen wat betreft de hoeveelheid leerlingen die voortijdig schoolverlaten. Dit geeft weer dat school-gerelateerde factoren van invloed zijn op schooluitval (Rumberger, 2001; Traag & van der Velden, 2011). Een eerste risicofactor is het volgen van onderwijs op een school met veel leerlingen met een etnische minderheidsachtergrond. De oorzaken hiervan liggen in het feit dat sommige van deze leerlingen minder goede taalvaardigheden hebben. Daarnaast hebben veel van deze kinderen een lagere sociaal-economische status (Traag & van der Velden, 2011). Een school met veel leerlingen met een lagere sociaal-economische status vormt een groter risico voor voortijdig schoolverlaten (Rumberger, 2001). Een andere risicofactor is de ligging van de school; het volgen van onderwijs in een stedelijk gebied brengt meer risico met zich mee dan het volgen van onderwijs in een niet stedelijk gebied (Traag & van der Velden, 2011). Kenmerken van scholen waarbij weinig schooluitval van leerlingen plaats vindt, zijn het hebben van een relatief klein leerlingenaantal, de aanwezigheid van zorgzame leerkrachten, het hebben hoge verwachtingen van de leerlingen en het bieden van kansen voor de jongeren om op een zinvolle wijze deel te nemen aan het schoolleven (Christenson & Thurlow, 2004).

Wanneer een jongere werkt naast het volgen van onderwijs kan dit eveneens een risicofactor zijn voor schooluitval. Het kan zijn dat de aantrekkingskracht van het werk de jongere doet besluiten te stoppen met school. Deze risicofactor hangt samen met een aantal factoren, waaronder de leeftijd waarop jongeren toegang hebben tot de arbeidsmarkt, de hoogte van het minimumloon en in hoeverre er werkloosheid heerst (Montmarquette, Viennot-Briot & Dagenais 2007).

Leeftijdsgenoten en omgeving. Ten slotte valt onder het microsysteem de leeftijdsgenoten en de omgeving van de jongere. Zo is het risico op schooluitval groter wanneer een leerling uit een minder goede buurt komt. Uit onderzoek blijkt dat hoe lager de sociaal-economische status in een buurt is, hoe groter de kans op schooluitval wordt (Rumberger, 2001). Een mogelijke oorzaak is dat een mindere buurt de ontwikkeling van jongeren kan beïnvloeden door een gebrek aan middelen, zoals bijvoorbeeld naschoolse programma's. Een andere mogelijke oorzaak is dat de buurt van invloed zou kunnen zijn op de opvoedstijl van ouders. Ten slotte is een mogelijke oorzaak de negatieve invloed die leeftijdsgenoten kunnen hebben. Wanneer een jongere vrienden heeft die voortijdig schoolverlater zijn, vormt dit een risico (Rumberger, 2001). Aan de andere kant is de ondersteuning van leeftijdsgenoten en vrienden een belangrijke protectieve factor wanneer het gaat om het voorkomen van voortijdig schoolverlaten (Lagana, 2004).

Opeenstapeling. Het tweede systeem is het mesosysteem en omvat de interactie tussen de microsystemen (Bronfenbrenner, 1977). Een manier waarop er interactie tussen risicofactoren plaats

vindt is dat risicofactoren zich kunnen opstapelen. Met één aanwezige risicofactor is de kans op ongunstige ontwikkelingsuitkomsten klein (Appleyard, Egeland, Dulmen & Sroufe, 2005). Dit verandert wanneer risicofactoren zich opstapelen. Zo blijkt bij een opeenstapeling van risicofactoren de intelligentiescore van kinderen omlaag te gaan en de kans op gedragsproblemen te vergroten (Appleyard et al., 2005; Sameroff, Seifer, Baldwin & Baldwin, 1993). Wanneer het gaat om voortijdig schoolverlaten is het vaak zo dat een risicofactor op zichzelf niet leidt tot schooluitval, maar dat een cumulatie van risicofactoren leidt tot overbelasting van de jongere waardoor het voor een jongere teveel wordt (WRR, 2009). Hoe meer risicofactoren er aanwezig zijn, hoe groter de kans op schooluitval wordt (Lee & Burkam, 2003). Door Junger-Tas (2002) is een mogelijke negatief ontwikkelingstraject van opeenstapelende risicofactoren als volgt weergegeven; kinderen uit achterstandsituaties hebben onvoldoende schoolvoorbereiding. Dit leidt mogelijk tot vroegtijdige leerproblemen en beginnend probleemgedrag. Het kind wordt hierdoor geplaatst bij andere achterblijvers. In de latere schoolcarrière kan het probleemgedrag verergeren en blijft het kind mogelijk zitten. Het kind wordt doorverwezen naar speciaal onderwijs of mbo; het uiteindelijke resultaat is spijbelen en voortijdige schooluitval (Junger-Tas, 2002). De beslissing om te stoppen met het volgen van onderwijs kan echter van vele verschillende factoren afhankelijk zijn. Een dergelijke belangrijke beslissing in het leven heeft te maken met een complexiteit aan ervaringen in het leven van de jongere (Lee & Burkam, 2003).

Schoolbeleid en onderwijsstelsel. Het derde systeem binnen het Ecologisch Model is het exosysteem en omvat omgevingsfactoren. Hieronder valt bijvoorbeeld het schoolbeleid. Wanneer de situatie verandert wat betreft klasgenoten, docenten en sociale codes kan dit een risicofactor zijn. Dan is er bijvoorbeeld minder hecht contact tussen leerling en docent (Gutman & Midgley, 2000; Onderwijsraad, 2005).

Het vierde systeem van Ecologisch Model is het macrosysteem. De inrichting van het schoolstelsel in Nederland valt onder het macrosysteem en is daarmee tevens van invloed op voortijdig schoolverlaten. Schoolovergangen zijn risicomomenten voor voortijdig schoolverlaten (de Baat, Messing & Prins, 2014). Zowel de schoolovergang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs, als van het voortgezet onderwijs naar een vervolgopleiding zoals bijvoorbeeld het mbo zijn risicomomenten (de Baat, Messing & Prins, 2014). Schoolovergangen blijken een negatief effect te kunnen hebben op de prestaties van leerlingen (Alspaugh & Harting, 1995). Een aantal leerlingen heeft grote moeite met deze overgangsmomenten (Rijksoverheid, 2017b). Dit heeft ten eerste te maken met knelpunten omtrent de schoolkeuze en toelating, bijvoorbeeld wanneer een leerling de verkeerde studiekeuze maakt of een verkeerd advies heeft gekregen. Daarnaast heeft het te maken met knelpunten omtrent het overstappen naar een nieuw systeem. Leerlingen laten hun vertrouwde omgeving achter en krijgen te maken met een grotere, nieuwe complexe omgeving en werkwijze. In Nederland is er met name veel schooluitval tijdens de overstap van vmbo, havo en vwo naar het mbo. Oorzaken die hiervoor worden genoemd zijn ten eerste dat jongeren zich helemaal niet aanmelden

voor een mbo-opleiding, te laat zijn met aanmelden waardoor de opleiding al vol zit, of wel starten met de opleiding maar dat deze niet voldoet aan de verwachtingen (Rijksoverheid, 2017b).

Behoeftes voortijdig schoolverlaters

Voortijdig schoolverlaten heeft de aandacht van de overheid, regio's en gemeenten. Zo ook in de regio Lekstroom en binnen de gemeenten Houten en Nieuwegein. Naast het academische gebied is het bij de aanpak van voortijdig schoolverlaten van belang om ook op het sociale gebied te focussen. Er moet worden gekeken naar alle facetten van het leven van de jongere. Omdat er vele verschillende factoren een rol kunnen spelen moeten interventies zich hier ook op richten (Rumberger, 2001). Zo is het voor voortijdig schoolverlaters niet altijd voordelig om weer in te stromen in het onderwijs. Ook kan het forceren van jongeren om weer onderwijs te gaan volgen nadelig zijn voor andere leerlingen. Voor sommige jongeren zijn andere alternatieven meer passend (Rumberger, 2001). De effectiviteit van interventies is daarnaast groter wanneer deze zich niet enkel richten op school, maar ook op andere gebieden, zoals individuele factoren, de thuissituatie en de vriendengroep (de Baat, Messing & Prins, 2014).

Aanpak voortijdig schoolverlaten

Het terugdringen van voortijdig schoolverlaten staat in Nederland hoog op de agenda. In vergelijking met andere Europese landen doet Nederland het goed. In 2016 waren er landelijk 24.451 voortijdig schoolverlaters, waarmee de kabinetsdoelstelling van maximaal 25.000 voortijdig schoolverlaters in 2016 is gehaald. De doelstelling wordt nu aangescherpt naar maximaal 20.000 voortijdig schoolverlaters in 2021. De overheid streeft ernaar het aantal jongeren met een beter toekomstperspectief te laten stijgen (Rijksoverheid, 2016). De aanpak voor voortijdig schoolverlaten vindt in regionaal verband plaats (VNG, 2016). In elke regio is de situatie anders en dit vraagt om een aanpak op maat (Rijksoverheid, 2016).

De RMC regio Utrecht heeft een regionaal programma opgesteld voor de periode 2017 tot 2020 om voortijdig schoolverlaten te verminderen (Schoolmarkt, 2016). Er zijn vijf actielijnen opgesteld waaronder verschillende maatregelen zijn geschaard. De actielijnen om voortijdig schoolverlaten tegen te gaan zijn:

- Het creëren van een sterke basis voor de jongeren
- Loopbaanoriëntatie organiseren in een doorlopende leerlijn
- Sluitende overgangen en warme overdracht
- Extra ondersteuning waar nodig
- Goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt

Daarnaast is er ook aandacht voor jongeren die reeds zijn uitgevallen. Uitgangspunt is om deze jongeren in beeld te brengen en waar mogelijk weer te activeren voor deelname aan de samenleving.

Jongeren zullen worden benaderd door het RMC en worden begeleid naar onderwijs, werk of alternatieve trajecten (Schoolmarkt, 2016).

Advies voor aanpak

Bij de aanpak van voortijdig schoolverlaten is het ten eerste van belang dat interventies al starten in de vroege schoolloopbaan van kinderen. Risicofactoren kunnen namelijk al op jonge leeftijd een rol gaan spelen (Rumberger, 2001). Voor de doelgroep waar binnen dit onderzoek op wordt gefocust, namelijk jongeren van 18 jaar en ouder waarbij voortijdig schoolverlaten reeds aan de orde is, wordt aanbevolen om inzicht te genereren in de effectiviteit van de gehanteerde wijzen van aanpak voor deze jongeren (Bokdam et al., 2010). Deze doelgroep heeft te maken met verschillende problematieken, daarom wordt aanbevolen dat er integraal wordt gewerkt en dat verschillende domeinen effectief met elkaar samenwerken. Dit geldt zowel voor domeinen binnen de gemeente als binnen de regio (VNG, 2016).

In het rapport *Bevindingen en aanbevelingen pilot kwetsbare jongeren* (van den Heuvel, 2015) worden aanbevelingen gedaan naar aanleiding van een pilot waarbij getracht is kwetsbare jongeren uit de gemeente Nieuwegein weer te laten participeren in de samenleving. In een gezamenlijke intake bij het Jongerenloket van de regio Lekstroom werd gekeken wat de best passende weg is voor de jongere naar onderwijs en/of werk. Enkele aanbevelingen die in het onderzoek worden gedaan zijn dat de onderlinge samenwerking tussen de WIL, het RMC en het jongerenwerk in Nieuwegein moet worden geïntensiveerd. Daarnaast wordt aanbevolen om vaker uitkeringen te verstrekken welke kunnen dienen als tussenoplossing en dat dit bovendien sneller gebeurt. Verder moeten trajecten die worden aangeboden aan jongeren goed passend zijn (van den Heuvel, 2015).

In het rapport *Probleemanalyse participatie jongeren* (Bokdam et al., 2010) wordt aanbevolen om te onderzoeken, door in gesprek te gaan met jongeren, wanneer jongeren uit beeld verdwijnen en of er patronen zijn te ontdekken. In het rapport *Handreiking van 18- naar 18+* van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) wordt eveneens aanbevolen om jongeren te betrekken in het vraagstuk. Via deze weg kan er inzicht worden gegeven in de doelgroep, hun dilemma's, wensen en hun tevredenheid over bestaande voorzieningen. De obstakels waar jongeren tegenaan lopen en waar zij behoefte aan hebben kunnen zij het beste zelf aangeven (VNG, 2016). Belangrijk bij de aanpak van voortijdig schoolverlaten is dan ook vraaggericht werken. Uit onderzoek blijkt dat effectiviteit van hulpverlening beïnvloed wordt door de mate van motivatie van de cliënt. Een wijze om deze motivatie te beïnvloeden is door vraaggericht te werken. Hierdoor voelt de cliënt zich serieus genomen. Daarnaast worden er methoden en instrumenten gebruikt die aansluiten bij de behoefte van de cliënt (van Yperen, Booy & van der Veldt, 2003).

Vanuit deze onderzoeken komt duidelijk de aanbeveling naar voren om jongeren te betrekken in het vraagstuk. Zij kunnen zelf het beste aangeven wie zij zijn, waar zij tegenaan lopen en welke behoeftes zij hebben. Zoals eerder genoemd wordt daarnaast aanbevolen om inzicht te genereren in de effectiviteit van de genomen maatregelen omtrent voortijdig schoolverlaten (Bokdam et al., 2010). Om

binnen de lokale context van de gemeenten Houten en Nieuwegein effectieve ondersteuning te kunnen bieden aan jongeren waarbij voortijdig schoolverlaten aan de orde is, is het van belang dat de gehanteerde aanpak binnen de gemeenten aansluit bij zowel de risicofactoren en protectieve factoren die een rol spelen bij voortijdig schoolverlaters, als bij de behoeftes en idealen van deze jongeren. In dit onderzoek zal daarom ten eerste in beeld worden gebracht welke risico- en protectieve factoren terug te zien zijn bij de voortijdig schoolverlaters in de gemeenten Houten en Nieuwegein en wat hun behoeftes en idealen zijn. Daarnaast wordt gekeken in hoeverre de professionals binnen deze gemeenten deze factoren en behoeftes herkennen. Tot slot wordt ingegaan op de beschikbare ondersteuning voor deze jongeren en de mate waarin de ondersteuning inspeelt op zowel de risico- en protectieve factoren als op de behoeftes van deze jongeren. Naast het weergeven van de visies van jongeren en jeugdprofessionals zullen er mogelijke verbeterpunten worden gegeven.

Huidig onderzoek

In dit onderzoek zal de volgende vraagstelling centraal staan: ‘*Wie zijn de voortijdig schoolverlaters in de gemeente Houten en gemeente Nieuwegein en in hoeverre sluit beschikbare ondersteuning aan bij mogelijke risico- en protectieve factoren en hun behoeftes en idealen?*’ Om deze vraag te beantwoorden zullen de volgende deelvragen worden beantwoord.

1. Welke risico- en protectieve factoren spelen een rol of hebben een rol gespeeld bij de voortijdig schoolverlaters in de gemeente Houten en de gemeente Nieuwegein?
2. Wat zijn de behoeftes en idealen van de voortijdig schoolverlaters in de gemeente Houten en gemeente Nieuwegein?
3. Welke organisaties ondersteunen de voortijdig schoolverlaters in de gemeente Houten en gemeente Nieuwegein en in hoeverre sluit de beschikbare ondersteuning aan bij mogelijke risico- en protectieve factoren en de behoeftes en idealen van de jongeren?

Methode

Design

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek door middel van semi-gestructureerde interviews. Zowel jeugdprofessionals als voortijdig schoolverlaters zijn bij het onderzoek betrokken. Een kenmerk bij kwalitatieve meetmethoden, zoals het afnemen van diepte interviews, is dat er een flexibele en sensitieve houding ingenomen kan worden door de interviewer (Ritschie & Lewis, 2003). Interviews zijn om deze reden een geschikt meetinstrument, omdat in dit onderzoek kwetsbare jongeren deelnemen en er mogelijk gevoelige onderwerpen aan bod komen waarbij een sensitieve houding vereist is. Daarnaast kan het perspectief van de participanten door middel van semi-gestructureerde interviews goed worden weergegeven (Ritchie & Lewis, 2003). Alle drie de deelvragen zijn aan beide groepen participanten bevraagd.

Participanten

In dit onderzoek zijn ten eerste jeugdprofessionals uit de gemeente Houten en de gemeente Nieuwegein benaderd. De participanten zijn benaderd via mail, via telefoon en via face-to-face contact. Het gaat hier om medewerkers van organisaties die mogelijk ondersteuning kunnen bieden aan de jongeren. De participanten zijn medewerkers die een goed overzicht hebben van de voortijdig schoolverlaters, kennis hebben van wie deze jongeren zijn, waar zij tegenaan lopen en wat hun behoeftes zijn. In totaal zijn er negen professionals geïnterviewd. Een overzicht van de participanten is weergegeven in Tabel 2.

Tabel 2:

Overzicht jeugdprofessionals

Aantal participanten	Organisatie	Gemeente/ regio
4	Jongerenwerk Van Houten & Co	Gemeente Houten
1	Jongerenwerk MOvactor	Gemeente Nieuwegein
2	RMC Utrecht Zuid – traject begeleiding	Regio Utrecht Zuid/ Lekstroom
2	RMC Utrecht Zuid - Jongerenloket	Regio Utrecht Zuid / Lekstroom

Ten tweede zijn er in dit onderzoek voortijdig schoolverlaters benaderd. Omdat deze jongeren moeilijk te benaderen zijn in een kort tijdsbestek, zijn de jongeren benaderd met behulp van jongerenwerkers. Dit is gebeurd via mail, via telefoon en via face-to-face contact. Het kan voor komen dat participanten tijdens een interview een defensieve houding aannemen en/of niet alle informatie willen vrijgeven (Becker & Geer, 1957). Dit is binnen dit onderzoek geprobeerd te voorkomen door jongeren te benaderen die reeds in contact staan met jongerenwerk. In totaal zijn er zeven jongeren c.q. jongvolwassenen (vijf mannen en twee vrouwen) geïnterviewd. Een overzicht van de participanten is weergegeven in Tabel 3. Van deze deelnemers zijn er vijf die officieel onder de noemer voortijdig schoolverlater (VSV) vallen op basis van het niet-behalen van een startkwalificatie. Daarnaast is er een jongere die na het behalen van haar havo diploma is uitgevallen, en een jongere die destijds is uitgevallen op mbo niveau 4 maar daar nog wel een mbo niveau 2 diploma mee heeft gekregen. Twee van de zeven jongeren volgen op dit moment weer een opleiding.

Tabel 3:
Overzicht jongeren

Participant	Wel/geen VSV	Geslacht	Leeftijd	Woonplaats	Status opleiding
1	VSV	Man	20	Houten	Gestopt met vso
2		Vrouw	20	Houten	Vavo havo afgerond
3	VSV	Man	24	Houten	Vmbo TL afgerond
4		Man	23	Nieuwegein	Gestopt mbo 4 (mbo 2 diploma) nu bezig met mbo 4
5	VSV	Man	27	Nieuwegein	Vmbo basis afgerond vavo vmbo TL afgerond nu bezig met mbo 4
6	VSV	Vrouw	18	Nieuwegein	Gestopt met Entree opleiding
7	VSV	Man	20	Nieuwegein	Praktijkonderwijs afgerond, wajong

Meetinstrumenten

Voor het beantwoorden van de drie deelvragen zijn semi-gestructureerde interviews afgenomen. Het merendeel van de interviews is individueel afgenomen. Twee professionals zijn tegelijkertijd geïnterviewd vanwege de korte tijd die ze beschikbaar waren. Daarnaast was er bij drie interviews met jongeren een jongerenwerker aanwezig om een vertrouwde situatie te creëren. Gemiddeld hadden de interviews een duur van 37 minuten: met de jeugdprofessionals gemiddeld 42 minuten en met de jongeren 31 minuten. De interviews vonden plaats in de maanden april en mei van 2017. Voor het afnemen van de interviews is gebruik gemaakt van een topiclist welke is opgesteld aan de hand van de eerder beschreven deelvragen en literatuur. Deze lijst diende als een leidraad voor het interview (Baarda & de Goede, 2001). De gehele topiclist is toegevoegd in de bijlage (Bijlage 1). Bij de jongeren is naar hun eigen ervaringen gevraagd, en bij de professionals naar hun ervaringen met jongeren. Daarom was de wijze waarop de vragen werden gesteld verschillend. De vragen voor de professionals en de vragen voor de jongeren zijn toegevoegd in de bijlage (Bijlage 2 en Bijlage 3).

Het eerste onderdeel van het interview ging in op de eerste deelvraag, namelijk: *‘Welke risico- en protectieve factoren spelen een rol of hebben een rol gespeeld bij de voortijdig schoolverlaters in de gemeente Houten en de gemeente Nieuwegein?’*. In dit onderdeel is ingegaan op de mogelijke risico- en protectieve factoren die van toepassing zijn. Aan professionals werd bevraagd wat hun ervaringen zijn met de jongeren. Aan de jongeren werd gevraagd naar hun eigen situatie.

Het tweede onderdeel van het interview ging in op de tweede deelvraag *‘Wat zijn de behoeftes en idealen van de voortijdig schoolverlaters in de gemeente Houten en gemeente Nieuwegein?’*. In dit onderdeel is ingegaan op wat de behoeftes en idealen zijn van deze jongeren.

Het derde deel van het interview ging in op de derde deelvraag ‘*Welke organisaties ondersteunen de voortijdig schoolverlaters in de gemeente Houten en gemeente Nieuwegein en in hoeverre sluit de beschikbare ondersteuning aan bij mogelijke risico- en protectieve factoren en de behoeftes en idealen van de jongeren?*’. Aan professionals werd gevraagd naar de organisatie waarbinnen zij werken en naar hun algehele beeld van mogelijke ondersteuning voor de jongeren. Daarnaast is aan de professionals gevraagd naar wat hun idee is over de aansluiting van de mogelijke wijzen van ondersteuning bij de jongeren. Aan de jongeren is gevraagd naar hun ervaring met de ondersteuning die zij hebben ontvangen.

Validiteit en betrouwbaarheid

Alle interviews zijn opgenomen met opnameapparatuur om de kans op misinterpretatie te voorkomen, waardoor de betrouwbaarheid wordt vergroot (Karsten, Muir, Ohana & Wolszczak, 2014). Voor het opnemen van de interviews is voorafgaand aan het interview toestemming gevraagd. Na afname zijn alle interviews geanonimiseerd. Om de validiteit te vergroten is er binnen dit onderzoek gebruik gemaakt van triangulatie (Karsten et al., 2014). Er zijn zowel jeugdprofessionals, waaronder jongerenwerkers en RMC-medewerkers, als jongeren betrokken in het onderzoek. Daardoor is er vanuit verschillende invalshoeken gekeken naar het onderwerp.

Data-analyse

Als eerste stap zijn alle interviews getranscribeerd in het programma Microsoft Word. Vervolgens zijn de interviews gecodeerd en geanalyseerd met behulp van een analytisch raamwerk welke dezelfde opbouw heeft als de topiclist. De data is hierbij gelabeld met codes en met elkaar vergeleken (Boeije, 2005). Het coderen werd gedaan met behulp van het programma Excel.

Resultaten

Deelvraag 1: risico- en protectieve factoren

Individueel

Op individueel niveau speelden er bij iedere jongere één of meerdere verschillende risicofactoren. Twee jongeren hadden autisme, waarvan een jongere aangaf dat dit hem belemmerde binnen het onderwijs vanwege het feit dat hij altijd bang was om dingen fout te doen en daardoor onzeker werd. Een derde jongere had ADD en gaf aan dat hij daardoor weinig focus had op zijn schoolwerk, daarnaast verzuimde hij veel. Vijf van de jongeren gaven aan dat zij niet gemotiveerd waren om onderwijs te volgen. Bij twee jongeren had verslaving een rol gespeeld, namelijk een gameverslaving en een blowverslaving. Twee jongeren hadden veel moeite gehad met het kiezen van een studie.

Op individueel niveau werden onder de professionals vele mogelijke risicofactoren genoemd, namelijk; het ondervinden van psychische problematiek zoals depressie, psychoses en borderline, het

hebben van een licht verstandelijke beperking, een laag IQ, autisme, het ondervinden van gezondheidsproblemen, moeite hebben met studiekeuze wat de motivatie kan verminderen, het verkiezen van werk boven studeren, na langdurige uitval geen motivatie en/of zelfvertrouwen meer hebben om weer in te stromen, spijbelen, zwangerschap, abortus, drugs en alcohol gebruik, verslaving, eetstoornissen, contact met justitie en het hebben van schulden waardoor het opnieuw starten met een opleiding als lastig wordt ervaren omdat dit kosten meebrengt. Als beschermende factoren op individueel niveau noemden de professionals het hebben van een hoger IQ, meer betrokken zijn bij school, en plezier hebben in leren.

Gezin

Op het gezinsniveau speelden er bij iedere jongere één of meerdere risicofactoren. Een jongere vertelde over zijn vader die een depressiestoornis had en de botsing daardoor tussen hen tweeën thuis. Een jongere vertelde over haar overleden moeder en over ruzie thuis met haar vader. Een jongere groeide op in een internaat waar zijn blowverslaving niet werd gesignaleerd en hij hiervoor geen steun vond. Door scheiding verloor een jongere het contact met zijn vader waardoor het in die periode op school minder goed ging. Een andere jongere had gescheiden ouders en gaf daarnaast aan dat door het overlijden van haar opa haar hoofd niet meer naar school stond. Verder was er een jongere die was opgegroeid bij een pleegmoeder en een jongere waarbij echtscheiding van de ouders aan de orde was.

De professionals benadrukten dat de invloed vanuit het gezin op jongeren groot is. Het ondervinden van zorgen thuis werd als risicofactor aangegeven. Concrete voorbeelden die werden genoemd waren het hebben van een zieke ouder, het overlijden van een ouder, echtscheidingen van ouders, vechtscheidingen, ouders met een verslaving, een permissieve opvoedingsstijl van de ouders, het op broertjes en zusjes moeten passen en armoede in het gezin. Zes professionals noemden dat een belangrijke beschermende factor bij het voorkomen van schooluitval de mate van betrokkenheid, ondersteuning en stimulans vanuit de ouders is. Zo beschreef een jongerenwerker deze factor als volgt:

'Dat je thuis ouders hebt die interesse hebben in wat je doet en je kunnen ondersteunen. Je af en toe helpen met huiswerk en vragen hoe gaat het op school?'

School

Drie jongeren noemden risicofactoren op schoolniveau. Een jongere kreeg ruzie met een klasgenoot, een jongere werd gepest en een jongere kwam op een school terecht met meer lastige en moeilijk lerende kinderen waarmee ze geen aansluiting vond.

Drie professionals noemden de mate van stimulans vanuit de school en docenten als belangrijke invloed. Een hogere mate van stimulans en een goede band met de docent werden hierbij als beschermende factor genoemd en een mindere mate van stimulans en minder goed contact tussen leerling en docent als risicofactor. Hierbij vertelde een professional over een jongen die hij kende

welke uitviel doordat het erg slecht ging tussen hem en zijn docent. Ten slotte noemde een professional als risicofactor gepest worden.

Leeftijdsgenoten en omgeving

Wat betreft leeftijdsgenoten en omgeving werd door twee jongeren de invloed van hun vriendengroep genoemd. De ene jongere gaf aan dat zijn nieuwe vriendengroep van positieve invloed was geweest om van zijn gameverslaving af te komen. Hij trok liever met hen op dan dat hij ging gamen. De andere jongere gaf aan dat zijn vriendengroep van negatieve invloed was geweest waardoor hij structureel ging blowen;

'Ik kan snel omgepraat worden. (...) Dus als iemand zei van ga je mee blowen? Dan was het oké ja. Daar dacht ik dan ook niet over na. Dan ging ik weer spijbelen, te laat komen.'

Professionals gaven aan dat het netwerk van een jongere en de stimulans die de jongere vanuit zijn netwerk krijgt van invloed is. Vijf professionals noemden vrienden als mogelijke invloed, en bevestigden dat dit zowel positief als negatief kan zijn. Daarnaast werd door twee professionals nog specifiek de jongerenwerkers genoemd waar een jongere contact mee heeft. Ten slotte behoort volgens de professionals ook familie, buiten het eigen gezin, tot het netwerk van de jongere.

Opeenstapeling

Bij alle jongeren speelden en/of hadden er meerdere risicofactoren gespeeld. Bij alle jongeren ging het om risicofactoren op individueel en op gezinsniveau. Bij drie jongeren was er sprake van factoren op schoolniveau en bij één jongere op het niveau van leeftijdsgenoten en omgeving. Door drie professionals werd benoemd dat er vaak problematiek is op meerdere leefgebieden bij jongeren die uitvallen.

Leeftijd

Vier professionals noemden leeftijd als een belangrijke factor. Tot een bepaalde leeftijd zijn jongeren nog niet met de toekomst bezig, maar met andere dingen bezig zoals uiterlijk, vrienden en status. Op een latere leeftijd komt het besef dat ze toch iets willen opbouwen;

'Ik denk dat leeftijd een hele grote rol speelt (...), je merkt echt een omswitch bij 21, 22. (...) Dat ze zeggen van ik vond toen chillen buiten fijner dan dat ik naar school ging. En nu wil ik ook op mezelf en huisje boompje beestje.'

Deelvraag 2: behoeftes en idealen

School

Het merendeel van de jongeren, namelijk vijf van de zeven, wilde in de toekomst graag een opleiding afronden. Een eerste jongere vertelde dat hij iets wilde doen met audio en video, op een manier die bij hem past; beroepsgericht en in kleine klasjes. Een tweede jongere wilde iets doen met acteren. Een derde jongere wilde alsnog haar startkwalificatie behalen zodat zij een visagie- of kappersopleiding kon gaan doen. Twee jongeren waren weer gestart met een opleiding en wilden hun best hiervoor doen en dit goed afronden. Daarnaast was er een jongere die, mocht het nodig zijn om op te kunnen klimmen in zijn werk, er voor open stond om weer te starten met een opleiding. Tot slot was er een jongere die niet terug wilde naar school. Drie professionals beaamden dat jongeren graag hun diploma willen halen. De weg ernaar toe en waarom ze dat diploma willen halen is niet altijd duidelijk.

Werk

Een jongere wilde blijven werken binnen het bedrijf waar hij werkzaam was, en indien mogelijk opklimmen. Twee jongeren die weer bezig waren met een studie wilden daarna een leuke baan. De eerste wist nog niet precies wat dit zou zijn. De tweede zou binnen zijn werk het liefst mensen willen helpen, maar of dit nu kinderen of ouderen moesten zijn daar hoopte hij nog achter te komen. Een van de professionals benoemde dat jongeren graag een baan willen waar ze plezier in hebben. Een ander noemde dat er veel jongeren zijn die aan hun toekomst willen werken, maar dat ze niet altijd inzien dat een diploma hierbij van belang is.

Dagbesteding

Vier van de jongeren benoemden dat zij behoefte hadden aan een vorm van dagbesteding, waarbij het bij twee van hen ging om een vorm van vrijwilligerswerk. Een van deze jongeren zat in de wajong. Het vinden van een vorm van dagbesteding die met groen en dieren te maken heeft was zijn belangrijkste doel. Een gebrek aan dagbesteding werd door de jongeren als zeer negatief ervaren;

'Dan krijg je echt het gevoel van niks gaat mij lukken.'

Drie professionals beaamden het belang van het hebben van dagbesteding en structuur;

'Het is het aller slechtst voor iemand zijn of haar welbevinden om geen dagbesteding te hebben.'

Huisvesting

Vijf jongeren benoemden huisvesting bij hun behoeftes. Een van de jongeren zou graag begeleid willen wonen met een groep medebewoners van een gelijk niveau; ze stond hiervoor op een wachtlijst. Drie jongeren benoemden dat zij op zichzelf wilden wonen en niet meer bij hun ouders. Een jongere

gaf aan dat hij, vanwege de hoge leeftijd van zijn pleegmoeder, op een gegeven moment op zichzelf zou moeten gaan wonen. Hij vond het moeilijk om daar al mee bezig te zijn; liever deed hij dingen stap voor stap. Drie professionals herkenden dat jongeren op zichzelf willen wonen en op eigen benen willen staan, maar doordat er veel gebeurt in de levens van de jongeren is die stap niet altijd makkelijk om te zetten;

‘Jongeren willen heel graag huisje boompje beestje. En daarmee wijkt een VSV’er niet af van een andere jongere. Alleen die route naar dat huisje boompje beestje is niet altijd hetzelfde.’

Financiën

Twee jongeren benoemden dat zij met een studieschuld zaten en deze graag wilden aflossen. Hierbij gaf een van deze jongeren aan graag op zichzelf te willen wonen, maar dat hij eerst zijn schuld volledig afgelost wilde hebben. De ander gaf aan dat zijn schuld hem veel stress gaf. Drie professionals benoemden dat veel jongeren schulden hebben waarbij een professional aangaf dat jongeren hier graag vanaf willen.

Deelvraag 3: in hoeverre sluit de beschikbare ondersteuning aan bij risico- en protectieve factoren en de behoeftes en idealen

Begeleiding en zorg

Er waren verschillende vormen van ondersteuning op het gebied van begeleiding en zorg die de jongeren kregen of hadden gekregen, welke allen als positief waren ervaren. Een van de jongeren vertelde over een ontmoetings- en werkplek voor werkzoekenden (de Krachtfabriek) waar ze studiekeuzebegeleiding ontving. Dit sloot goed aan bij het feit dat ze weer wilde gaan studeren. Ze deed testjes over persoonlijkheid en studiekeuze. Ook kon ze hier praten over problemen. Daarnaast woonde deze jongere begeleid, hoewel ze vertelde dat haar woongroep niet goed aansloot bij haar vanwege het niveauverschil tussen haar en haar medebewoners. Tot slot had ze ervaring met ambulante hulp vanuit een organisatie welke zich richt op personen met psychiatrische en/of verslavingsproblemen (Lister) wat haar goed was bevallen. Ook een andere jongere vertelde over zijn positieve ervaringen met Lister, waar hij begeleid woonde. Hij werd hier begeleid met het mogelijk weer terug instromen in het onderwijs, het vinden van dagbesteding en het leren op zichzelf te wonen. Daarnaast had deze jongere eerder ervaring gehad met een maatje vanuit een organisatie waar vrijwilligers kinderen en volwassenen met een beperking of gedragsproblemen helpen (Handjehelpen). Dit sloot goed aan bij zijn behoefte aan dagbesteding. Hij ontdekte bovendien door de activiteiten die ze samen ondernamen zijn passie voor filmen. Een andere jongere had een periode hulp verkregen vanuit een organisatie gericht op geestelijke gezondheidszorg (Altrecht), hij vond het prettig om hier met iemand te kunnen praten. Het project van Altrecht waar hij aan deelnam gericht op studiekeuze

leidde er toe dat hij beseftte dat hij alsnog zijn diploma voor vmbo theoretische leerweg wilde halen, zodat hij kon doorstromen naar mbo niveau 4. Tot slot benoemde een jongere dat hij een periode in een afkickkliniek had gezeten. Dit vond hij destijds weliswaar lastig maar ook fijn, doordat hij hier kon praten en afkickte van het blowen.

Twee professionals benoemden dat jongeren soms net buiten een bepaalde doelgroep vallen of niet aan een indicatie voldoen voor bepaalde hulpverlening. Drie professionals benoemden dat er veel hulp beschikbaar is maar dat dit soms te langzaam op gang komt.

Jongerenwerk

Vier jongeren vertelden over hun ervaring met het jongerenwerk in Houten en het bijbehorende jongerencentrum. Ze hadden de mogelijkheid hier projecten op te zetten, vrijwilligerswerk te doen en stage te lopen. Drie jongeren vertelden over hun ervaring met het jongerenwerk in Nieuwegein. Hier kregen ze begeleiding op verschillende leefgebieden, bijvoorbeeld begeleiding bij het uitzoeken van een opleiding of vrijwilligerswerk.

De jongerenwerkers van Houten vertelden dat het jongerenwerk er is voor alle jongeren van 10 tot en met 23 jaar in de gemeente Houten. Jongeren kunnen met al hun vragen hier terecht. De jongerenwerker van Nieuwegein vertelde dat ze doen aan maatschappelijke zorg en ondersteuning. Het jongerenwerk is er voor jongeren van 4 tot en met 27 jaar. Er wordt zowel outreachend preventief gewerkt, bijvoorbeeld door jongeren op te zoeken op straat, als reactief wanneer een jongere zelf met een vraag komt.

Zowel de jongeren die vaak in het jongerencentrum in Houten kwamen en contact hadden met de jongerenwerkers van Houten, als de jongeren die contact hadden met de jongerenwerkers van Nieuwegein waren hier erg positief over. Zij benoemden dat ze actief worden geholpen met bijvoorbeeld het zoeken naar dagbesteding, en er met hun problemen terecht kunnen;

'Hier ontvingen ze mij met open armen, dat heeft mij erg veel geholpen.'

Een van de jongeren, die zelf in Nieuwegein woonde, had graag gezien dat er in Nieuwegein ook een jongerencentrum zou zijn.

School

Een van de jongeren was destijds door haar school goed geholpen in de periode dat haar moeder overleed en het thuis niet goed ging. Ook was het haar school die haar, na het niet behalen van haar eindexamens, voorstelde om naar de vavo te gaan. Bovendien maakten zij het mogelijk dat zij hier niet extra voor hoefde te betalen. Een andere jongere wilde niet doorleren, en zijn school liet hem een jaar langer praktijkonderwijs volgen zodat hij niet met leerplicht van doen zou krijgen. Hij vond het echter jammer dat zijn school hem niet geholpen had met het zoeken naar een vorm van dagbesteding waar

hij zo'n behoefte aan had. Een jongere vertelde over de steun die ze had ontvangen van docenten en mentoren die graag hadden gezien dat ze haar school afrondde, wat ze als erg prettig had ervaren. Haar motivatie om naar school te gaan was hier echter niet mee terug gekomen. Een van de jongeren vertelde dat ondanks dat de school wel op de hoogte was geweest van zijn blowgedrag, zij geen gesprek met hem erover waren aangegaan. Een ander vertelde dat hij moeite had gehad met het kiezen van een studie en graag had gewild dat zijn school hem meer had geholpen met het zoeken naar een geschikte opleiding;

'Scholen zeggen dan er is een open dag daar en daar, ga er eens kijken. Dan ga je kijken en dan ga je naar huis en dan ja, ik had niet echt vanuit mijzelf dat ik dan dacht dit is het nou.'

Vijf professionals benoemden punten wat betreft de taak van scholen waar volgens hen nog winst was te behalen. Mogelijkheden die werden genoemd waren het faciliteren in vaker een dag meelopen in de praktijk, meer aandacht voor jongeren die uit dreigen te vallen, goede voorbereiding op en overdracht van de jongeren van de ene school naar de ander, het geven van een goed en realistisch beeld van opleidingen en beroepen en tot slot meer begeleiding en coaching bij het maken van een studiekeuze;

'Jongeren moet ook meer gecoacht worden in wat past bij je. En natuurlijk ook van wat je leuk vindt, maar ook wat past bij je, waar is werk in, waar zit toekomst in.'

RMC

Twee jongeren hadden te maken gehad met het RMC. Ze waren door een medewerker benaderd en er was hen hulp geboden. Een van hen was geholpen met het aanvragen van een uitkering en met de weg te vinden naar verschillende instanties en hulporganisaties. Voor de ander was de hulp minder van belang geweest omdat hij reeds werk had gevonden en niet van plan was om verder te studeren. Desondanks vond hij de benadering goed. Hij was vaak benaderd en ze hadden hem geholpen met een sollicitatie en het opstellen van zijn CV;

'Zou je langs willen komen? Wil je hulp bij dit en dit en dit. Dat is heel prima gedaan toen. Maar mijn interesse was er niet meer.'

De medewerkers van het RMC vertelden over de ondersteuning die zij bieden. Fysiek zit het RMC in Nieuwegein, daarnaast wordt op scholen zelf getracht te voorkomen dat leerlingen uitvallen. RMC traject begeleiding is er voor jongeren van 18 tot 23 jaar die verzuimen op school of uitvallen. Daarnaast begeleidt het RMC ook jongeren tot 27 jaar en jongeren met een startkwalificatie wanneer zij binnenlopen bij het Jongerenloket. Het RMC geeft scholingsadviezen en neemt testen bij jongeren

af, deze hebben te maken met zowel persoonlijkheid als studie. Ten slotte monitoren ze de overgang van jongeren vanuit het vso of pro naar een vervolgopleiding.

Drie professionals benoemden dat niet alle jongeren weten van het bestaan van het Jongerenloket en het RMC, en dat de vraag is of alle kwetsbare jongeren worden bereikt. Een RMC medewerker zei dat door de hoge werkdruk het actief opzoeken van jongeren er soms bij in schiet. Daarnaast werd door twee RMC medewerkers benoemd dat er weinig tijd is voor nazorg, terwijl jongeren dit juist prettig vinden. Ook is er weinig aandacht voor jongeren die al even uitgevallen zijn.

Eigen netwerk

Zes van de zeven jongeren vertelden over de ondersteuning die ze vanuit hun eigen netwerk hadden ontvangen, welke als positief werd ervaren. Een eerste jongere kreeg ondersteuning van zijn moeder. Ze kwam elke dag bij hem langs en dit sloot aan bij de behoefte van de jongere om, ook nu hij zijn been had gebroken, op zichzelf te kunnen wonen. Een tweede jongere vertelde dat zij een periode bij de ouders van een vriendin had kunnen wonen. Dit sloot goed aan bij het feit dat ze thuis veel ruzie had met haar vader. Een derde jongere vertelde over de steun die hij had gekregen van zijn moeder bij de keuze om naar een afkickkliniek te gaan, wat hij prettig had gevonden omdat hij van zijn blowverslaving af wilde komen. Een jongere ontving steun van zijn moeder en tante, zijn moeder stimuleerde zijn wens om onderwijs te kunnen volgen door hem financieel te ondersteunen nu hij minder tijd had om te werken. Zijn tante had hem geholpen met het kiezen van een studie door te helpen zoeken en samen testjes te maken. De betrokken pleegmoeder van een jongere onderhield het contact met het jongerenwerk en regelde zijn financiën. Tot slot vertelde een jongere over hoe haar moeder haar steunde en diens pogingen om haar naar school te laten gaan, echter vaak zonder succes. Een professional noemde een voorbeeld van een jongere die de mogelijkheid had gekregen om een tijd ertussenuit te gaan en bij zijn opa en oma in Irak te wonen en werken.

Samenwerking

Alle professionals benoemden het belang van samenwerking tussen verschillende partijen. Genoemd werd dat de ondersteuning voor jongeren aanwezig is, er een gesloten netwerk is en goede wil, maar dat het gezamenlijker en geïntegreerder kan. Benadrukt werd dat het van belang is dat professionals de sociale kaart goed kennen en van ieder leefgebied weten welke mogelijkheden en stappen er zijn. Een van de professionals gaf het advies aan professionals om meer van hun eiland af te komen en te netwerken;

‘Altijd alleen op de momenten dat er iets is. Volgens mij moet je elkaar ook zien op de momenten dat er niets aan de hand is. Gewoon lekker praten met elkaar. Waar kunnen we elkaar versterken.’

Het jongerenwerk vertelde dat zij eventueel jongeren doorverwijzen naar het Sociaal Team en dat dit ook andersom gebeurt. Het RMC en de WIL werken samen binnen het Jongerenloket. De RMC-medewerkers gaven aan dat een deel van de voortijdig schoolverlaters die niet op het RMC reageren, hierdoor toch nog wordt ondervangen omdat zij voor een uitkeringsaanvraag langskomen. Over de samenwerking tussen het RMC en de Sociaal Teams noemden twee RMC medewerkers dat de samenwerking met het Sociaal Team in Nieuwegein verbeterd kan worden. De samenwerking met andere Sociaal Teams in de regio gaat goed. Wat betreft de samenwerking tussen het RMC en het jongerenwerk benoemde een professional dat dit nog intensiever kan. Opvallend volgens haar was daarnaast dat een jongere uit Nieuwegein via het Jongerenloket makkelijk bij een jongerenwerker terecht kan komen, omdat het Nieuwegeinse jongerenwerk in hetzelfde gebouw zit, en een jongere uit Houten niet. Ook is het RMC onder de jongerenwerkers in Houten minder goed bekend. Een RMC medewerker zei over de samenwerking met jongerenwerkers het volgende;

'Wat fijn is aan het jongerenwerk is dat zij vaak al op een andere manier contact hebben met jongeren, vaak ook al een beter beeld hebben van de problemen die er spelen. (...) Je kunt elkaars rol mooi aanvullen en versterken waardoor je samen het doel bereikt.'

Advies voor verbetering

Vier jongeren wilden graag een advies meegeven aan professionals. Een eerste jongere adviseerde om jongeren te helpen om weer een doel te vinden, een jongere moet namelijk zelf weer naar school willen. Daarnaast is school volgens hem niet altijd direct het beste antwoord; soms heeft het meer zin om eerst voor goede dagbesteding te zorgen. Een tweede jongere adviseerde om je als professional in een jongere te verdiepen en te zorgen voor een gelijkwaardige relatie. Daarnaast zou het fijn zijn als er een schoolsysteem is waar iedereen op zijn eigen manier kan leren;

'Het past heus wel bij een deel van de leerlingen, maar er blijven altijd mensen bij wie het niet werkt. En dat is gewoon balen, die vallen dan uit.'

Een derde jongere benoemde dat het belangrijk is om te kijken waar de interesses van een jongere liggen. Ook vond hij dat jongeren op erg jonge leeftijd moeten kiezen. Naar zijn mening was het belangrijker dat ze eerst wat uitproberen en onderzoeken wat ze leuk vinden. Tot slot benoemde een vierde jongere dat het van belang is om jongeren die stoppen te benaderen en vragen of ze hulp willen krijgen;

'Ik denk dat ze het sowieso aan iedereen kunnen vragen. En als iemand zegt van nee ik heb totaal geen interesse ik wil gewoon werken. Maar als iemand zegt van nou ik ben er nog niet helemaal uit. En even dan met iemand meekijken.'

Twee professionals benoemden dat het volgens hen het belangrijkste is dat er wordt gekeken naar of een jongere een actieve dagbesteding heeft, ongeacht het diploma wat een jongere heeft;

‘Het valt me wel op dat als je al een havo of vwo diploma hebt, dan ben je geen voortijdig schoolverlater. Terwijl er best wat mensen zijn met een havo diploma die niet verder studeren. Het lijkt me dat die jongeren ook wel wat ondersteuning zouden kunnen gebruiken.’

Het viel de professionals daarnaast op dat sommige jongeren een uitkering krijgen zonder dat zij enige vorm van dagbesteding hebben, waardoor zij in een negatieve spiraal terecht kunnen komen.

Discussie

Iedere jongere binnen de gemeente Houten en de gemeente Nieuwegein verdient de kans om zich te ontwikkelen naar vermogen (Gemeente Houten, 2017), zo ook jongeren waarbij voortijdig schoolverlaten aan de orde is. Om binnen de lokale context van de gemeenten Houten en Nieuwegein effectieve ondersteuning aan deze jongeren te kunnen bieden, is in dit onderzoek in kaart gebracht welke risico- en protectieve factoren terug te zien zijn bij de voortijdig schoolverlaters in de gemeenten Houten en Nieuwegein en wat hun behoeftes en idealen zijn. Daarnaast is gekeken naar in hoeverre de professionals binnen deze gemeenten deze factoren en behoeftes herkennen. Ten slotte is beschreven in hoeverre de beschikbare ondersteuning voor deze jongeren inspeelt op zowel de risico- en protectieve factoren als de behoeftes en idealen van deze jongeren.

Deelvraag 1: risico- en protectieve factoren

Dit onderzoek bevestigt dat de invloed van één risicofactor op zich niet groot is en dat schooluitval vaak het gevolg is van een opeenstapeling van verschillende factoren (Appleyard et al., 2005; Sameroff et al., 1993; WRR, 2009). Bij ieder van de gesproken jongeren speelden en/of hadden er meerdere risicofactoren gespeeld. Dit onderzoek bevestigt daarnaast dat de problematieken die aan de orde zijn bij deze groep jongeren erg van elkaar verschillen (VNG, 2016), wat duidelijk de grote diversiteit van de doelgroep weergeeft. De heterogeniteit van deze doelgroep geeft weer dat wanneer het aankomt op ondersteuning, maatwerk voor deze jongeren gewenst is.

De professionals wisten veel factoren te noemen welke in grote mate overeenkomen met de factoren genoemd door de jongeren en de factoren die in de literatuur naar voren komen. Dit geeft weer dat de professionals een goed beeld hebben van wat er speelt in het leven van voortijdig schoolverlaters.

Door de professionals werd benoemd dat leeftijd een belangrijke rol speelt in hoe jongeren naar de toekomst kijken; zij zien een omslag plaats vinden waarbij jongeren op oudere leeftijd meer bewust met hun toekomst bezig zijn. Dit kan verklaard worden doordat de hersenen tijdens de

adolescentiefase een belangrijke ontwikkeling doormaken. Met name de prefrontale cortex, die een belangrijke rol speelt bij planning en impulsbeheersing, is tot eind adolescentie nog in ontwikkeling. Dit verklaart waarom het voor jonge adolescenten lastiger kan zijn om rekening te houden met de lange termijn en meer afgewogen besluiten te nemen (Crone, 2008). Een aanbeveling die hieruit voortvloeit is dat mogelijke ondersteuning kan inspelen op deze verandering in de mate waarin jongeren met de toekomst bezig zijn door op de leeftijd van een jongere te worden afgestemd.

Deelvraag 2: behoeftes en idealen

De meeste jongeren hadden, ondanks de schooluitval, de wens om in de toekomst een diploma te halen. Dit kan verklaard worden door het feit dat problemen in het leven van jongeren ervoor kunnen zorgen dat zij overbelast raken, waardoor zij, ondanks dat ze wel een diploma willen behalen, toch uitvallen (WRR, 2009). Een theorie die hier meer duiding aan geeft is Positieve Ontwikkeling van Jeugd (Positive Youth Development). Dit is een beleidsperspectief waarin essentiële kenmerken worden beschreven om jongeren te laten leren en te laten participeren in de maatschappij (Leffert, Saito, Blyth & Kroenke, 1996). Eerste kenmerken zijn het hebben van psychologische zekerheid en het krijgen van ondersteuning (Leffert et al., 1996). Zolang de problemen in het leven van jongeren aanwezig blijven en zij niet worden ondersteund, wordt niet aan deze essentiële kenmerken voldaan en zal het leren en participeren worden belemmerd.

Tevens komt in dit onderzoek de behoefte van jongeren omtrent huisvesting, op eigen benen staan, het aflossen van schulden en het hebben van dagbesteding en structuur naar voren. Deze behoeften geven weer dat er niet aan de essentiële kenmerken voor de Positieve Ontwikkeling van Jeugd van fysieke zekerheid en geschikte structuur (Leffert et al., 1996) wordt voldaan, wat verklaart waardoor het leren en participeren bij deze jongeren wordt bemoeilijkt.

Positieve Ontwikkeling van Jeugd onderstreept met het formuleren van de essentiële kenmerken voor leren en participeren het belang van het bieden van ondersteuning wat ingaat op zowel de risicofactoren als op de overige behoeftes van de jongeren. Volgens deze theorie is het bovendien essentieel dat er een integratie is van inspanning vanuit school, het gezin en de omgeving. Vanuit deze gebieden moet er structuur, zekerheid, ondersteuning, mogelijkheden en een gevoel van verbondenheid worden geboden aan de jongeren (Leffert et al., 1996). Uit dit onderzoek komt bovendien duidelijk de waardering van jongeren voor ondersteuning vanuit het eigen netwerk en de school naar voren.

Deelvraag 3: organisaties en ondersteuning

De jongeren binnen dit onderzoek werden door verschillende instanties ondersteund wat als positief werd ervaren en goed aansloot bij behoeftes die zij hadden. De jeugdprofessionals gaven aan dat er veel hulp beschikbaar is. Zij bevestigden dat er integraal gewerkt moet worden en dat verschillende domeinen effectief met elkaar moeten samenwerken (VNG, 2016). Echter gaven zij aan dat deze

integraliteit en samenwerking volgens hen beter kan. Dit kwam ook reeds naar voren in het onderzoek van van den Heuvel (2015), waarin werd benoemd dat de onderlinge samenwerking tussen de WIL, het RMC en het jongerenwerk in Nieuwegein kan worden geïntensiveerd. Hier valt naar aanleiding van dit onderzoek aan toe te voegen dat ook de samenwerking met het jongerenwerk in Houten en het Sociaal Team in Nieuwegein verbeterd kan worden. Daarnaast werd aangegeven dat ondersteuning soms te langzaam op gang komt. Mogelijk kan door intensivering van de samenwerking waarbij goed en snel wordt doorverwezen tevens het te laat op gang komen van hulp beter worden voorkomen.

Met betrekking tot de ondersteuning vanuit het RMC is het opvallend dat, ondanks dat in het regionaal programma van het RMC regio Utrecht wordt beschreven dat het uitgangspunt is om ook jongeren die al even zijn uitgevallen in beeld te brengen en weer te activeren (Schoolmarkt, 2016), er uit de interviews met de RMC medewerkers naar voren kwam dat er weinig aandacht is voor deze groep. Door de hoge werkdruk schiet het actief opzoeken van jongeren er soms bij in. Ook is er weinig tijd voor nazorg. Mogelijk worden hierdoor juist de jongeren gemist die volledig buiten beeld zijn, zo werd ook aangegeven dat het maar de vraag is in hoeverre alle kwetsbare jongeren worden bereikt. Het is tegenstrijdig dat ondanks dat dit uitgangspunt geformuleerd is, dit in de praktijk niet goed tot uiting komt.

Tot slot werd door professionals aangegeven dat het hen opviel dat er ook jongeren zijn die wel beschikken over een startkwalificatie, maar vervolgens toch uitvallen uit het onderwijs, en/of ondersteuning goed kunnen gebruiken. Daarnaast baarde het de professionals zorgen dat er jongeren zijn zonder enige vorm van dagbesteding, waarvan sommigen wel een uitkering krijgen. Het aantal jongeren met een uitkering neemt bovendien toe (Gemeente Houten, 2017). Het gevaar hiervan is dat er meer jongeren zullen zijn zonder een vorm van dagbesteding, terwijl dit juist door de jongeren als negatief en demotiverend wordt ervaren. Een aanbeveling op deze punten is dan ook om de doelgroep te verbreden, waarbij niet enkel wordt gefocust op het diploma wat een jongere heeft, maar ook op in hoeverre een jongere dagbesteding heeft en ondersteuning kan gebruiken. Een uitkering kan eventueel dienen als een tussenfase of als een prikkel, bijvoorbeeld de voorwaarde voor het ontvangen van een uitkering is dat de jongere naar school gaat of een actieve vorm van dagbesteding heeft (van den Heuvel, 2015).

Sterke punten en beperkingen

Dit onderzoek heeft zowel sterke punten als beperkingen. Een sterk punt van dit onderzoek is dat het maatschappelijk relevant is. De overheid streeft ernaar om het aantal jongeren met een beter toekomstperspectief te laten stijgen (Rijksoverheid, 2016) waarbij dit onderzoek meer inzicht geeft in de behoeftes en wat er speelt in het leven van deze jongeren. De meerwaarde van dit onderzoek ligt in het feit dat jongeren zelf aan het woord zijn gelaten waardoor een goed beeld van de doelgroep en diens behoeftes wordt gegeven (Bokdam et al., 2010). Daarnaast zijn ook jeugdprofessionals aan het woord gelaten waardoor er vanuit diverse invalshoeken naar het onderwerp wordt gekeken. Daarbij

geeft dit onderzoek inzicht in de lokale situatie. In elke regio is de situatie anders en dit vraagt om een aanpak op maat (Rijksoverheid, 2016). Dit onderzoek draagt bij om deze aanpak op maat binnen de gemeenten Houten en Nieuwegein te kunnen bieden.

Een kritische noot is dat, omdat deze jongeren moeilijk te benaderen zijn in een kort tijdsbestek, de jongeren die hebben deelgenomen aan dit onderzoek zijn benaderd met behulp van jongerenwerkers. Daardoor zijn mogelijk de meer onzichtbare jongeren niet meegenomen binnen dit onderzoek. Daarnaast is het hierdoor tevens lastig om aan te geven in hoeverre de ondersteuning geboden vanuit het jongerenwerk aansluit bij de gehele doelgroep.

Aanbevelingen en vervolgonderzoek

Een eerste aanbeveling voor de praktijk is om te zorgen voor een meer gezamenlijke en integrale aanpak, waardoor mogelijk ook het te langzaam op gang komen van hulp wordt voorkomen. Een eerste stap hierbij is dat professionals elkaar kennen en goed op de hoogte zijn van de sociale kaart.

In vervolgonderzoek zal moeten worden gefocust op de meer onzichtbare groep kwetsbare jongeren. Uitgangpunt hierbij is om niet enkel te focussen op het diploma wat een jongere heeft, maar te kijken naar in hoeverre een jongere participeert, dagbesteding heeft en ondersteuning kan gebruiken. Om te onderzoeken wat voor aanpak jongeren het beste kan ondersteunen en om inzicht te genereren in de effectiviteit van hiervan (Bokdam et al., 2010; van den Heuvel, 2015), is een tweede aanbeveling dan ook om de groep onzichtbare kwetsbare jongeren actief op te zoeken, hen ondersteuning op maat te bieden en dit in een onderzoek te monitoren waardoor tevens de effectiviteit in kaart wordt gebracht. Zo worden voortijdig schoolverlaters op weg geholpen naar een goede toekomst.

Literatuur.

- Allen, J. & Meng, C. (2010). *Voortijdig schoolverlaters: aanleiding en gevolgen*. Maastricht, Nederland: Research centrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Alspaugh, J. W., & Harting, R. D. (1995). Transition effects of school grade-level organization on student achievement. *Journal of Research and Development in Education*, 28, 145-145.
- Appleyard, K., Egeland, B., Dulmen, M. H. M. van, & Sroufe, L. A. (2005). When more is not better: The role of cumulative risk in child behavior outcomes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(3), 235-245. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00351.x
- Baarda, D. B., & Goede, M.P.M. de (2001). *Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek*. Groningen, Nederland: Noordhoff Uitgevers.
- Baat, M. de, Messing, C. & Prins, D. (2014). Wat werkt bij voortijdig schoolverlaten? NJI
- Barnet, B., Arroyo, C., Devoe, M., & Duggan, A. K. (2004). Reduced school dropout rates among adolescent mothers receiving school-based prenatal care. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 158(3), 262-268. doi:10.1001/archpedi.158.3.262
- Becker, H., & Geer, B. (1957). Participant observation and interviewing: A comparison. *Human organization*, 16(3), 28-32. doi: 10.17730/humo.16.3.k687822132323013
- Beekhoven, S. & Dekkers, H. (2005). Early school leaving in the lower vocational track: triangulation of qualitative and quantitative data. *Adolescence*, 40, 197-213.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Amsterdam, Nederland: Boom Lemma Uitgevers.
- Bogt, T. ter, Lieshout, M. van, Doornwaard, S. & Eijkemans, Y. (2009). *Middelengebruik en voortijdig schoolverlaten*. Twee onderzoeken naar de actuele en gepercipieerde rol van alcohol en cannabis in relatie tot spijbelen, schoolprestaties, motivatie en uitval. Utrecht, Nederland: Trimbos Instituut.
- Bokdam, J., Visser, S. de, Bouma, S. & Engelen, M. (2010). *Probleemanalyse niet-participatie jongeren*. Zoetermeer, Nederland: Research voor beleid.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32, 513-531. doi:10.1037/0003-066X.32.7.513

- CBS. (2015). Arbeidsmarktsituatie jongeren (15 tot 17 jaar) regio indeling 2014. Verkregen op 16/2/2017 via: <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82859ned&D1=a&D2=a&D3=a&D4=272,339&D5=l&HDR=G4,T&STB=G3,G2,G1&VW=T>
- Christenson, S. L., & Thurlow, M. L. (2004). School dropouts: Prevention considerations, interventions, and challenges. *Current Directions in Psychological Science*, 13(1), 36-39. doi: 10.1111/j.0963-7214.2004.01301010.x
- Christle, C. A., Jolivette, K., & Nelson, C. M. (2007). School characteristics related to high school dropout rates. *Remedial and Special Education*, 28(6), 325-339.
- Crone, E. (2008). *Het puberende brein. Over de ontwikkeling van de hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Bert Bakker.
- Drapela, L. A. (2006). The effect of negative emotion on licit and illicit drug use among high school dropouts: An empirical test of general strain theory. *Journal of Youth and Adolescence*. 35(5), 752-767. doi: 10.1007/s10964-006-9059-0
- Duckworth, A. L., & Seligman, M. E. P. (2005). Self-discipline outdoes IQ in predicting academic performance of adolescents. *Psychological Science*, 16, 939-944. doi: 10.1111/j.1467-9280.2005.01641.x
- Dunn, C., Chambers, D., & Rabren, K. (2004). Variables Affecting Students' Decisions to Drop Out of School. *Remedial & Special Education*, 25(5), 314-323.
- Freudenberg, N. & Ruglis, J. (2007). Reframing school dropout as a public health issue. *Preventing Chronic Disease*, 4 (4), 1-11.
- Fried, R., Petty, C., Faraone, S. V., Hyder, L. L., Day, H., & Biederman, J. (2016). Is ADHD a risk factor for high school dropout? A controlled study. *Journal of attention disorders*, 20(5), 383-389. doi: 10.1177/1087054712473180
- Gemeente Houten. (2017). Concept evaluatie rapport leerplicht 2015-2016. Houten; Nederland: Gemeente Houten.
- Groot, W., & Brink, H. M. van den (2007). The health effects of education. *Economics of Education Review*, 26(2), 186-200. doi:10.1016/j.econedurev.2005.09.002
- Gutman, L. M., & Midgley, C. (2000). The role of protective factors in supporting the academic achievement of poor African American students during the middle school transition. *Journal of youth and adolescence*, 29(2), 223-249. doi:10.1023/A:1005108700243

- Heuvel, L. van den (2015). Bevindingen en aanbevelingen pilot kwetsbare jongeren. Integrale bemiddeling vanuit het jongerenloket lekstroom voor kwetsbare jongeren.
- Janosz, M., LeBlanc, M., Boulerice, B., & Tremblay, R. E. (1997). Disentangling the weight of school dropout predictors: A test on two longitudinal samples. *Journal of youth and adolescence*, 26(6), 733-762. doi: 10.1023/A:1022300826371
- Junger-Tas, J. (2002). *Preventie van antisociaal gedrag in het onderwijs*. Den Haag, Nederland: Ministerie van Justitie.
- Karsten, A., Muir, J., Ohana, Y., & Wolszczak, G. (2014). *Research Handbook*. Berlijn, Duitsland: Democratie & Dialog e.V.
- Lagana, M. T. (2004). Protective factors for inner-city adolescents at risk of school dropout: Family factors and social support. *Children & Schools*, 26(4), 211-220. doi:10.1093/cs/26.4.211
- Lee, V. E., & Burkam, D. T. (2003). Dropping out of high school: The role of school organization and structure. *American Educational Research Journal*, 40(2), 353-393.
- Leffert, N., Saito, R. N., Blyth, D. A., & Kroenke, C. H. (1996). *Making the case: Measuring the impact of youth development programs*. Minneapolis, Verenigde Staten: Search Institute.
- McKee-Ryan, F. M., Song, Z., Wanberg, C. R., & Kinicki, A. J. (2005). Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study. *Journal of Applied Psychology*, 90, 53-76. doi: 10.1037/0021-9010.90.1.53
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (2014). Participatiewet. Den Haag, Nederland: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Verkregen op 16/2/2017 via: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0015703/2017-02-01>
- Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport & Ministerie van Veiligheid en Justitie. (2014). Jeugdwet. Den Haag, Nederland: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en ministerie van Veiligheid en Justitie. Verkregen op 10/2/2017 via: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2016-08-01>
- Montmarquette, C., Viennot-Briot, N., & Dagenais, M. (2007). Dropout, school performance, and working while in school. *The Review of Economics and Statistics*, 89, 752-760. doi:10.1162/rest.89.4.752
- Onderwijsraad (2005). *Betere overgangen in het onderwijs*. Den Haag, Nederland: Onderwijsraad.

- Ridder, D. T. D. de, Boer, B. J. de, Lugtig, P., Bakker, A. B., & Hooft, E. A. J. van (2011). Not doing bad things is not equivalent to doing the right thing: distinguishing between inhibitory and initiatory self-control. *Personality and Individual Differences*, *50*, 1006 - 1011. doi: 10.1016/j.paid.2011.01.015
- Ridder, D. T. D. de, Lensvelt-Mulders, G. van, Finkenauer, C., Stok, F. M., & Baumeister, R. F. (2012). Taking stock of self-control. A meta-analysis of how selfcontrol affects a wide range of behaviors. *Personality and Social Psychology Review*, *16*, 76-99. doi: 10.1177/1088868311418749
- Rijksoverheid. (2015). Kabinet: onzichtbare jongeren naar school of werk. Verkregen op 23/2/2017 via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werkloosheid/nieuws/2015/11/30/kabinet-onzichtbare-jongeren-naar-school-of-aan-het-werk>
- Rijksoverheid. (2016). Minder jongeren voortijdig van school. Verkregen op 23/2/2017 via: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2016/02/15/minder-jongeren-voortijdig-van-school>
- Rijksoverheid. (2017a). Leerplicht en kwalificatieplicht. Verkregen op 23/3/2017 via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerplicht/inhoud/leerplicht-en-kwalificatieplicht>
- Rijksoverheid. (2017b). Minder uitval bij overgang naar mbo. Verkregen op 23/3/2017 via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vsv/inhoud/minder-uitval-overgang-mbo>
- Rijksoverheid. (2017c). Voortijdig schoolverlaten (vsv). Verkregen op 23/3/2017 via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vsv>
- Ritchie, J. & Lewis, J. (2003). *Qualitative Research Practice. A Guide for Social Science Students and Researchers*. Londen, Engeland: Sage publications.
- RMC. (2017). Voortijdig schoolverlaten. Verkregen op 16/2/2017 via: <http://www.rmcnet.nl/voortijdig-schoolverlaten>
- Roorda, D. L., Koomen, H. M. Y., Spilt, J. L., & Oort, F. J. (2011). The influence of affective Teacher–Student relationships on students’ school engagement and achievement. *Review of Educational Research*, *81*, 493-529. doi: 10.3102/0034654311421793
- Rumberger, R. W. (2001). *Why students drop out of school and what can be done?* Santa Barbara, California (USA): Harvard University.

- Sameroff, A. J., Seifer, R., Baldwin, A., & Baldwin, C. (1993). Stability of intelligence from preschool to adolescence: The influence of social and family risk factors. *Child Development, 64*(1), 80–97. doi: 10.1111/j.1467-8624.1993.tb02896.x
- Schoolmarkt. (2016). Regionaal Programma VSV 2017-2018 met een doorkijk naar 2020. RMC-regio Utrecht.
- Traag, T. & Velden, R. K. W. van der (2011). Early school-leaving in the Netherlands: the role of family resources, school composition and background characteristics in early school-leaving in lower secondary education. *Irish Educational Studies, 30*(1), 45-62. doi: 10.1080/03323315.2011.535975
- VNG. (2016). Handreiking Van 18-min naar 18-plus. NJI. Verkregen op 23/3/2017 via: https://vng.nl/files/vng/publicaties/2016/20160613_handreiking_van_18_min_naar_18_plus_definitief.pdf
- VSVverkenner. (2017). VSV-Scanner, niveau rmc en gemeentelijk, jaar 2015/2016. Verkregen op 31/5/2017 via: https://cijfers.duo.nl/ibi_apps/WFServlet?IBIF_ex=vsv_olap_rmc
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2009). *Vertrouwen in de school: over de uitval van 'overbelaste' jongeren*. Amsterdam, Nederland: Amsterdam University Press.
- Wilthagen, T., Peijen, R., Dekker, R., & Bekker, S. (2014). *Het perspectief van jongeren op de Nederlandse arbeidsmarkt: Arbeidsmarktintrede, dienstverbandtransities, aansluiting vanuit het onderwijs*. Tilburg, Nederland: Universiteit van Tilburg.
- Yperen, T. van, Booy, Y. & Veldt, M. van der, (2003). *Vraaggerichte hulp, motivatie en effectiviteit jeugdzorg*. Utrecht, Nederland: NIWZ jeugdzorg.

Bijlage 1: Topiclist**1. Welke risico- en protectieve factoren spelen een rol of hebben een rol gespeeld bij de voortijdig schoolverlaters in de gemeente Houten en de gemeente Nieuwegein?****Individueel.**

- Zelfcontrole, hoog of laag
- Cognitieve vaardigheden
- Beperking (licht verstandelijke beperking, emotionele stoornissen, autisme, ADHD)
- Ambitie & motivatie, benutten capaciteiten
- Betrokkenheid met school, zowel academisch als sociaal
- Verkeerde studiekeuze
- Spijbelen
- Slechte resultaten
- Alcohol of drugs gebruik
- Zwangerschap

Gezin.

- SES.
  - o Opleiding ouders
  - o Verwachtingen ouders
- Gezinsamenstelling
  - o Eén-ouder gezinnen
  - o Echtscheiding
  - o Andere voortijdig schoolverlaters binnen het gezin
- Opvoedstijl
  - o Autoritatief of permissief
  - o Ondersteuning, hoog of laag
  - o Relatie tussen ouder en kind
  - o Ouderbetrokkenheid, hoog of laag
  - o Stimuleren prestatie
  - o Verwaarlozing, chaos, onveiligheid
- Mobiliteit
  - o Verhuizen
  - o Wisselen school

School.

- School met kinderen etnische minderheid
- School met kinderen lage SES
- Ligging school: stedelijk of niet-stedelijk

- Leerlingenaantal
- Docenten en relatie met docent
- Verwachtingen vanuit school
- Kansen voor leerlingen
- Werken naast school

Peers en omgeving.

- Goede of minder goede buurt
- Vrienden die voortijdig schoolverlaten
- Support leeftijdsgenoten

Schoolbeleid en onderwijsstelsel

- Schoolovergangen

2. Wat zijn de behoeftes en idealen van de voortijdig schoolverlaters in de gemeente Houten en gemeente Nieuwegein?

- Doel

Op het gebied van:

- School
- Werk
- Financiën
- Dagbesteding
- Huisvesting
- Huiselijke relaties
- Geestelijke gezondheid
- Lichamelijke gezondheid
- Verslaving
- Activiteiten van het dagelijks leven
- Sociaal netwerk
- Maatschappelijke participatie en justitie

3. Welke organisaties ondersteunen de voortijdig schoolverlaters in de gemeente Houten en gemeente Nieuwegein en in hoeverre sluit de beschikbare ondersteuning aan bij de behoeftes en idealen van de jongeren?

- Welke organisaties ondersteunen deze jongeren?
- Welke organisatie
- Op welke wijze vindt deze ondersteuning plaats?
- Soort ondersteuning

Leefdomeinen:

- School
  - Werk
  - Financiën
  - Dagbesteding
  - Huisvesting
  - Huiselijke relaties
  - Geestelijke gezondheid
  - Lichamelijke gezondheid
  - Verslaving
  - Activiteiten van het dagelijks leven
  - Sociaal netwerk
  - Maatschappelijke participatie en justitie
- a. In hoeverre sluit de beschikbare ondersteuning aan bij de aanwezige risico- en protectieve factoren?
- b. In hoeverre sluit de beschikbare ondersteuning aan bij de behoeftes van deze jongeren?
- Terugblik ondersteuning
  - Uitkomsten ondersteuning
  - Leerpunten ondersteuning
  - Verbetering naar aanleiding van ondersteuning

Leefdomeinen:

- School
- Werken
- Financiën
- Dagbesteding
- Huisvesting
- Huiselijke relaties
- Geestelijke gezondheid
- Lichamelijke gezondheid
- Verslaving
- Sociaal netwerk
- Maatschappelijke participatie
- Justitie

Bijlage 2: Vragen professionals.**Organisatie.**

- Voor welke organisatie werk je?
- Wat voor soort ondersteuning biedt jouw organisatie?

VSV

- Heb je binnen je werk ervaring met jongeren waarbij voortijdig schoolverlaten aan de orde is? Kun je vertellen hoe?
- Kun je kort drie jongeren beschrijven die je kent waarbij voortijdig schoolverlaten aan de orde is? Wat is hun huidige situatie?

Behoeftes

- Wat zijn naar jouw idee de behoeftes van de jongeren waarbij voortijdig schoolverlaten aan de orde is?
- Wat zijn de doelen die deze jongeren willen bereiken?
- Wat zijn de dingen die deze jongeren willen leren?
- Kun je drie jongeren in gedachten nemen waar jij mee werkt of hebt gewerkt en daarvan benoemen wat de behoeftes en idealen zijn/waren die bij deze jongeren spelen/speelden?

Risico- en protectieve factoren

- Welke risicofactoren spelen er naar jouw idee bij voortijdig schoolverlaters?
- Welke protectieve factoren zijn volgens jou van belang bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten?
- Uit de literatuur komen de volgende factoren naar voren in de volgende gebieden (zie lijst factoren). Welke factoren in welke gebieden spelen volgens jou de grootste rol wanneer het gaat om voortijdig schoolverlaten?
- Wanneer je weer dezelfde drie jongeren in gedachten neemt, welke factoren spelen of speelden bij deze jongeren een rol?

Aansluiting organisatie

- In welke mate sluit de ondersteuning binnen jouw organisatie aan bij de risicofactoren die spelen bij voortijdig schoolverlaters?
- In welke mate sluit de ondersteuning binnen jouw organisatie aan bij de protectieve factoren die spelen bij voortijdig schoolverlaten?
- In welke mate sluit de ondersteuning binnen jouw organisatie aan bij de behoeftes van de jongeren?
- In hoeverre werken jullie vraaggericht?

- Hoe kijken jongeren over het algemeen terug op de ondersteuning?
- Wat zijn de uitkomsten van de ondersteuning?
- Welke dingen leren de jongeren?
- Wat verbetert in het leven van jongeren na het krijgen van ondersteuning?

- Als je weer de drie jongeren in gedachten neemt. In hoeverre sluit of sloot de geboden ondersteuning bij hen aan?

Afsluiting

- Wat zou naar jouw mening er verbeterd kunnen worden aan de ondersteuning?
- Als je een tip zou mogen geven aan professionals die werken met voortijdig schoolverlaters, wat zou dit dan zijn?
- Als je een tip zou mogen geven aan beleidsmedewerkers, wat zou dit dan zijn?
- Heb je verder nog op- of aanmerkingen?

Bijlage 3: Vragen jongeren

- Hoe gaat het nu met je?
- Kun je meer vertellen over jezelf en over hoe jouw leven er nu uit ziet?

Behoeftes

- Hoe zie je jouw toekomst voor je?
- Wat zijn jouw idealen?
- Wat zijn doelen die je graag zou willen bereiken?
- Wat zou je graag willen leren?
- Waar zou je graag hulp bij willen krijgen?
- Hoe zou de gemeente jou kunnen helpen?

Factoren**Gezin**

- Waar ben je opgegroeid?
- Uit wat voor gezin kom je?
- Heb je broers of zussen? Kun je wat over hen vertellen?
- Hoe is de band met je ouders?
- Hoe kijken jouw ouders aan tegen onderwijs?
- Ben je vaak verhuisd in je jeugd?

School

- Hoe vind/vond je het om naar school te gaan?
- Hoe kijk of keek je tegen school aan?
- Aan wat voor scholen heb je onderwijs gevolgd?
  - o Grote of kleine school
  - o Wat voor achtergrond hebben de leerlingen
  - o Stedelijk of niet stedelijk
- Ben je vaak gewisseld van school?
- Hoe was de relatie tussen jou en je docenten op school?
- Heb je een idee wat er vanuit de school van jou verwacht werd?
- Heb je gewerkt naast dat je onderwijs volgde?

Leeftijdsgenoten en omgeving

- In wat voor buurt ben je opgegroeid?
- Kun je wat vertellen over je vriendenkring?

Ondersteuning

- Ontvang je ondersteuning of heb je dat eerder ontvangen?
- Van welke organisatie?
- Wat voor soort ondersteuning krijg je/heb je gehad?

Aansluiting ondersteuning

- Hoe kijk je naar/terug op de ondersteuning die je ontvangt/ hebt ontvangen?
- Wat heeft deze ondersteuning jou opgeleverd?
- Wat gebruik je nog wat je geleerd hebt tijdens van deze ondersteuning?
- Wat vind/vond je nuttig aan deze ondersteuning?
- Wat vind/vond je minder nuttig aan deze ondersteuning?
- Vind je dat het anders zou moeten/kunnen, en zo ja hoe en waarom?
- Als je een tip zou mogen geven aan organisaties, wat zou dat dan zijn?

- Je vertelde eerder dat je ... (risicofactoren)... In hoeverre sluit/sloot de ondersteuning die jij hebt ontvangen hierop aan?
- Je noemde net een aantal doelen die je hebt en dingen die je zou willen leren. In hoeverre sluit/sloot de ondersteuning die jij hebt ontvangen hierop aan?

Afsluiting

- Wat zou je graag willen meegeven aan professionals die met jongeren werken die voortijdig van school af gaan?
- Heb je verder nog op- of aanmerkingen?